

**ზოგადი მოძვრება
ადამიანის ბუნებასა და კანონმდებლობაზე**

(ნიგნიდან: ივანე ჯავახიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტ. VI, თბ., 1982. გვ. 122-125).

ვიდრე თვით ქართული სამართლის ისტორიის შესწავლას შევუდგებოდეთ, თავდაპირველად საჭიროა მოკლედ მაინც მოვიხსენიოთ, თუ რა ფილოსოფიური შეხედულება სუფევდა მაშინდელ ქართულს განათლებულს საზოგადოებაში მსოფლიოსა და ადამიანის ბუნებისა და თვისებების შესახებ. საშუალო საუკუნეებში ქართველების წარმოდგენით მსოფლიო ორ მთავარ ნაწილად იყო დაყოფილი: „ხ ი ლ უ ლ და უ ხ ი ლ ა ვ ს ო ფ ლ ა დ“ (ძეგლის წერა, ქრ~კბი. II, 56); პირველს ეკუთვნოდა ყველაფერი, რაც-კი „ს ა ც ნ ა უ რ თ ა და გ რ ძ ნ ო ბ ა დ თ ა ბ უ ნ ე ბ ა თ ა“ მფლობელი იყო, მეორეს, რასაც-კი „ზ ე ს თ ა ს ო ფ ლ ის ა ძ ა ლ თ ა ბ უ ნ ე ბ ა თ“ ჰქონდა (ibid.). ღმერთის მიერ შექმნილი ადამიანი ამ ორისავე „სოფლის“, „ყოვლისავე აგებულისა ბუნებისა“ შემაერთებელი იყო (ibid., 56 და 60): მას ჰქონდა „საცნაურ და გრძნობად ბუნების“ მექონე სხეული და უხილავი, „ზესთასოფლისა ძალთა“ ბუნებოვანი სული (ibid.).

ამგვარად იგი იყო ვითარცა პატარა მსოფლიო („მიკროკოსმოს“-ი) დიდს მსოფლიოში („მაკროკოსმოს“-ში). კაცის ბუნების შინაგანი აგებულება განხილული და განმარტებული ჰქონდა ბერძნულ მწერლობაში გრიგოლ ნოსელს თავის წერილში „Peri; kataskeuē- ajqrwpou“, „პერი კატასკეუეს ანთროპუ“, რომელიც ლათინურადაც იყო ნათარგმნი VI საუკუნეში (ორივე ტექსტი დაბეჭდილია Migne Patr. graeca). ეს თხზულება უკვე IX-X სს. ქართულადაც საუცხოვოდ გადმოუთარგმნიათ და დიდი სახელიცა ჰქონდა ჩვენს მწერლობაში მოხვეჭილი; ამ წერილს ეძახდნენ „კაცისა შესაქმე“, ხოლო მისი § 30 შეეხება „ასოთა გუამთა კაცთასა დაბადებასა“. ეს თხზულება გამოსცა მ. ჯანაშვილმა ავტორის სახელის დაუსახელებლად და იმის აღუნიშვნელად, რომ ნაწარმოები თარგმანია და არა ქართული ორიგინალური გამოკვლევა, თავის კრებულში „მწერლობა IX-X საუკუნისა“ (ტფილისი, 1891 წ.). გრიგოლ ნოსელის თხზულება დამყარებულია ძველ ბერძნულ ფილოსოფიურსა და საბუნებისმეტყველო მწერლობაზე; მისი აზრები ქართულმა მწერლობამაც შეითვისა და მთელ საშუალო საუკუნოების განმავლობაში უტყუარ ჭეშმარიტებად ჰქონდა მიჩნეული. გრიგოლ ნოსელის შეხედულებით, რომელიც ამასთანავე მთელი განათლებული საზოგადოების შეხედულება იყო საშუალო საუკუნეებში როგორც დასავლეთს ევროპაში, ისე აღმოსავლეთშიაც, სახელდობრ არაბეთსა და სპარსეთში, ადამიანის ბუნებაში მსოფლიოს სტვიქიონები სუფევდნენ: „ცხად არს ყოველთათვის, ამბობს ავტორი, ვითარმედ ბ უ ნ ე ბ ა ს ა შ ი ნ ა ჩ უ ე ნ თ ა ს ა პ ო ვ ნ ი ლ ა რ ი ა ნ ს ტ უ ქ ი ს ნ ი ა მ ი ს ს ო ფ ლ ის ა ნ ი“-ო (გვ. 94); ამ სტვიქიონებად მას მიაჩნდა – „ს ი ტ ფ ო თ“, „ყ ი ნ ე ლ ი“, „ნ ო ტ ი ო თ“ და „ს ი ე მ ე ლ ე“ (ibid.); ამათს ზომიერს შეზავებაზე იყო ადამიანის სიცოცხლე დამოკიდებული, ისინი „არიან ძალნი, რომელნი განაგებედ სიცოცხლესა“-ო (ibid.). ამას გარდა კაცის სხეულის ყველა ასო სამი უმთავრესი მიზნისათვის არსებობს: „რომელიმე ს ი ც ო ც ხ ლ ის ა თ უ ს“ – ამ ასოთა ჯგუფს ეკუთვნიან თავი, გული და ღვიძლი, – „რომელიმე ს ი მ დ ი დ რ ის ა თ უ ს ს ი ც ო ც ხ ლ ის ა“ – ამ ასოთა ჯგუფს შეადგენს ის „ჭურჭერი, რომელსა შინა არიან ს ა გ რ ძ ნ ო ბ ე ლ ნ ი“, ამ ასოთა ქონება ადამიანს სიცოცხლისათვის კი არა სჭირია, „რამეთუ თჳნიერ

ამათსაცა შესაძლებელ არს ცხორებად ჩუენი“, მაგრამ მაშინ „ცხორებად ჩუენი გემოდენებითი“ აღარ იქნებოდა.

ასოთა მესამე ჯგუფს ეკუთვნის ისინი, რომლისაგან „იქმნების და დ გ რ ო მ ა დ შ ვ ი ლ ი ე რ ე ბ ი ს ა დ და დ ა მ ტ კ ი ც ე ბ ა დ ნ ა თ ე ს ა ვ ო ბ ი ს ა დ“ (ibid., 92). როგორც აღნიშნული იყო, იმ ასოთა ჯგუფში, რომელნიც კაცს სიცოცხლეს ანიჭებენ, თავიც ითვლებოდა; ხოლო უმთავრესად ტვინი, იგი „არს მიზეზისი ცოცხლისა“ (ibid., 99); ეს იმითა მტკიცდება, რომ „ოდეს იგი ეცის რადმე აპკასა ტვინისასა წყლულებად, მწრაფლ მოინიის სიკვდილი“-ო (ibid.); ამიტომ „ჭეშმარიტად ტვინი არს მომცემელი სიცოცხლისა“ (ibid.) ამავე დროს „აპკად თავისად“ არის სწორედ, რომელზედაც ადამიანის სახსრებისა, კუნთებისა და სხეულის მოძრაობაა დამოკიდებული, ანუ როგორც მაშინ იტყოდნენ ხოლმე, „რომლისაგან არს ძრვად ყოველთა იოგთა, შეოჭვად და განმარტებად ლართად, რომელი ძრავს ყოველთა ასოთა გუამისათა“ (ib., 108). ამგვარად ადამიანი სულდგმული, მოძრავი, თავისუფალი არსებაა, „არს კაცის ქურით უთმოძრავი სულითა კელმნიფწნებასათუსსა“-ო (ib., 97). სულდგმულ არსებად მარტო ადამიანი არ ითვლებოდა: ყველაფერს „რომელსა აქუნდეს ნაწილი ცხოველებისა და ძვრისა, არა ერქუმის მას უსულ“-ო (ib., 115), როგორც მაგალითად „მცენარეთა მოზარდთათვის ვიტყვით, ვითარმედ ცხოველარიან“, მაგრამ მათ მხოლოდ ერთი ნაკლი აქვს, სახელდობრ „ვერ მიწვეწულ [არიან] საქმესა გრძნობისასა“ (ibid.). ამგვარადვე ავტორი ამტკიცებს, რომ „პირუტყუთა შინა არს სული პირუტყუებრიმ გრძნობელი“, მხოლოდ იგი „ვერ მიწვეწულ არს სისრულესა, რომელ არს მაღლი მეტყუელი და გულის ხმის მყოფელი“-ო (ibid., 115-116). ერთი სიტყვით, ყველა ცოცხალი არსება ერთისა და იმავე სულის პატრონები არიან, მხოლოდ სხვადასხვა სახით წარმოდგენილი.

იმის დასამტკიცებლად, რომ ერთისა და იმავე ადამიანის სულიერი თვისება შეიძლება სხვადასხვა სახით გამოიხატოს, თუმც მისი სული ერთიდაიგივე რჩება, ავტორს პავლე მოციქულის აზრი მოჰყავს, რომელიც მან თავის ეპისტოლეში კორინთელთა მიმართ გამოსთქვა: „ოდეს ყრმა ვიყავ, ვიტყოდი ვითარ ყრმად, ხოლო ოდეს ვიქმენ მამაკაც დაუტევე სიყრმისად იგი“ (ib., 115); ცხადია, რომ ამ შემთხვევაში სული-ვი არ იცვლება არამედ მისი გამოსახულება, „რამეთუ არას ხუად სრული არს ყრმისად და სხუად მამაკაცისად, არამედ უსრულ არს ყრმასა შინა და სრულ მამაკაცსა შინა“-ო (ib., 115). ადამიანის სულიერი ბუნება უსრულობისაგან სისრულეს აღწევს, ანუ როგორც ავტორი ამბობს: „გამოთლად ბუნების მის ჩუენისად სულისა – არს პირველად დაწყებად უსრულად, განსრულებასა – სრულ“ (ibid., 114). ერთს დროს კაცი „იყოცა სრულ“, მაგრამ ადამის ცოდვის გამო კაცობრიობის სულიერი ბუნება „დაებრკოლა მაღლისა მისგან სრულისა“-ო (ibid.), ხოლო მას შემდგომ მარტო თანდათანობითი განვითარებითა და მოღვაწეობით ღვთაების შეწვევით ადამიანმა კვლავ სულიერს სისრულეს მიაღწია და „შრომითა და მოგზაურობით მიმავალი სული კაცისად მასვე სისრულესა“ ეღირსაო (ib., 114-115). ასე აქვს წარმოდგენილი გრიგოლ ნოსელს ადამიანის სულიერი განვითარების სრბოლა.

შემოქმედმა პირველს ადამიანს და მის ჩამომავლობას „ნივთად თვთმფლობელისა“ მისცა „ჯგული“ (ძეგლის წერა, ქრ~კბი, II, 56 და 60); ეს იყო „ბუნებითის ჯული“ (ib., 57 და 61);* მაგრამ რაკი უკვე პირველმა ადამიანმა

* ამგვარი შეხედულება დასავლეთს ევროპაშიაც არსებობდა. იხ. H. Eicken. Geschichte d. System d. mittelalt. Weltanschauung, 1887, გვ. 548-549.

მიცემული ბუნებითი სჯული დაარღვია და „წინა-უკმოდ საღთოდა ნებისა იკუმია“ (ib., 56) და შემდეგშიაც ვერც შემოქმედის მრავალგვარ სასჯელმა მოაქცია კაცობრიობა სწორე და წესიერ გზისაკენ, ამიტომ ღმერთმა მოსე წინასწარმეტყველის ხელით „დაწერილი სჯული“ (ibid., 57 და 61) მისცა; ეს იყო „სჯული წიგნისა“ (დავით აღმაშენებლის „გალობანი სინანულისანი“, ქრ~ები, II, 105). ერთი სიტყვით იმდროინდელი შეხედულობის თანახმად ჩვენ კაცობრიობას „მოგუწცნეს პირველად ბუნებითი და მერმე დაწერილი სჯული“ (ძეგლის წერა, ქრ~ები, II, 61).

მაგრამ კაცობრიობას ვერც მოსეს ჩანერილმა სჯულმა უშველა: „ვერცა ერთი რაა... შემძლებელ იქმნა კურნებად ბუნებად (ადამიანისა), გინა თუ მტანჯველობითა და საშინელებათა, ანუ ქველის მოქმედებითა სიტკბოებათაგან“ (ibid., 57), კაცობრიობის განსაკურნებლად საჭირო იყო ღვთის განკაცება, რომელმაც „წიგნის სჯულის“ მაგიერ ისევ „ბუნებითი სჯული“ დაამკვიდრა, მაგრამ ეს იყო „ახალი ბუნებითი სჯული“ (დთ აღმაშენებლის სინანული, ქრონიკები, II, 105). რომ ადამიანის ბუნება განსპეტაკებულიყო და „თანამოქალაქე მყვნეს წმიდათა და სახლეულ ღვთისა“ (ძეგლის წერა, ibid., 61), სხვათა შორის „ამისთვის იქმნეს... მეფეთა მიერ ჟამადჟამადი კრებანი ღვთისმოყუარეთა ეპისკოპოსთა და ღვთისა სათნო ყოფილთა მამათანი“ (ibid.); ეს კანონმდებლობა ადამიანის სულიერ მხარეს შეეხებოდა, ხოლო რაკი ხორციელი სამოქალაქო საქმეები მეფეებს ეკითხებოდათ იმიტომ, რომ გრიგოლ ხანძთელის სიტყვით „კელმწიფენი უფალჰყვნა ღმერთმან ქუეყანისა განგებასა“ (ც~ა, გ~გლ, ხ~ძა, ივ), ამიტომ საერო სახელმწიფო მართვა-გამგეობის წესი და სამართალი მათგან მომდინარეობდა.